

VYBRANÉ TEORIE OSOBNOSTI

RAYMOND B. CATTELL (1905-1998)

- Snižuje úlohu klinického způsobu pozorování
- Preferuje a rozvíjí zhodnocení osobnosti na základě nepřímé informace získané psychologickými zkouškami a posuzovacími nástroji
- Empiricky podložená analýza složek osobnosti statistickým postupem - faktorová analýza
- Popisnost
- Predikce
- Psychometrický přístup

RYSY

- ◉ Společné rysy - abstrakce z konkrétního operacionálního chování, každý rys je souborem odezev, které mají něco společného, jednotícího, co daný rys vymezuje.
- ◉ Povrchové x pramenné rysy
- ◉ Konstituční x prostředím utvářené rysy
- ◉ Schopnostní rysy
- ◉ Temperamentové rysy
- ◉ Dynamické rysy

FAKTORY

- ⦿ Faktory jsou pramenné rysy s přiřazenou číselnou hodnotou, která vyjadřuje jejich korelaci s jinými faktory
- ⦿ Známý příklad faktorů - inteligence, obecný faktor x dílčí schopnosti

ZPŮSOBY SBĚRU DAT

- ◉ L-data - údaje o životě, záznam o chování člověka ve společenství (údaje ze školy, informace dohledatelné v matrikách, lékařské záznamy...)
- ◉ Q-data - sebeposouzení v dotazníku, který je člověku předložen - shoda či rozdílnost mezi L a Q údaji
- ◉ T-data - objektivní testy - výsledky „zkoušek“, situací, v nichž se hodnotí chování jedince. Člověk buď vůbec netuší, že podstupuje zkoušku nebo netuší, které vlastnosti se hodnotí

DIMENZE DOTAZNÍKU 16 PF

- ◉ Vřelost
- ◉ Intelligence
- ◉ Emocionální stabilita
- ◉ Dominance
- ◉ Živost
- ◉ Zásadovost
- ◉ Sociální smělost
- ◉ Citlivost
- ◉ Ostražitost
- ◉ Snivost
- ◉ Uzavřenost
- ◉ Ustrašenost
- ◉ Otevřenost ke změnám
- ◉ Soběstačnost
- ◉ Perfekcionismus
- ◉ Napětí

KURT LEWIN (1890-1947)

- Ovlivněn tvarovou psychologií, spolupracoval s Köhlerem a Wertheimerem
- Topologická povaha této teorie osobnosti - pojmy jsou vyjádřeny v prostorových vztazích
- Základní pojmy - síla, vzdálenost, směr, je možné je dobře vystihnout matematicky
- Základní prvky - osoba P, psychologické okolí E
- Životní prostor $L=P+E$
- Chování $B=f(L)$

PSYCHOLOGICKÉ OKOLÍ

- Psychologické okolí - veškerá skutečnost dostupná dané osobě v daném čase.
- Skládá se z různých oblastí, ty jsou vymezeny hranicemi různé hustoty, pevnosti a pružnosti.
- Oblasti jsou si různě blízké či vzdálené.
- Oblasti mohou být relativně trvalé či proměnlivé.
- Přiřazení druhu a síly valence k dané oblasti.
- Vývoj osobnosti jako proces diferenciacce, tzn. členění celostního jevu do částí.

OSOBA

- Osoba je ústřední částí životního prostoru.
- Oddělená od psychologického okolí vjemově pohybovou oblastí skrze niž probíhá komunikace.
- Periferní x centrální buňky osoby

DYNAMIKA ŽIVOTNÍHO PROSTORU

- Původně navrženo pro osobnost - struktura osoby má tendenci k rovnováze, je však narušována tenzemi (přání, potřeby...), na ty osoba reaguje.
- Popis v termínech vektorů
- Tento model se přenesl z popisu jedince na popis skupiny a organizace, rozšířil se v institucích, manažerské a poradenské psychologii jako analýza silového pole.

BIG FIVE

- ◉ Lexikální přístup je založen na předpokladu, že nejvýznamnější individuální rozdíly jsou kódovány v přiroz. jazyce v podobě jednotl. slov (Galton, Klages, Allport, Odbert)
- ◉ Jenže přirozený jazyk má mnoho expresivních a hodnotících termínů, které jsou obtížně zachytitelné, aby měly vypovídající hodnotu.

BIG FIVE

- ◉ Jedinec může být v přirozeném jazyce popsán více způsoby
- ◉ **stabilními rysy** (zlostný),
- ◉ **vnitřními stavy** (vzteklý),
- ◉ **aktivitami** (řvoucí),
- ◉ **svým vlivem na druhé** (děsivý)
- ◉ **hodnocením společností** (neakceptovatelný)

BIG FIVE

- ◉ Úkolem bylo vymezit lexikonový index termínů, které vyjadřují **popis rysů** osobnosti.
- ◉ Tupes a Christal faktorovali Cattellův index a našli **5 faktorů** (k nimž podle nich není co dodávat), které později Goldberg nazval jako **BIG FIVE: surgence, příjemnost, spolehlivost, em. stabilita, kulturnost.**
- ◉ **Ze slovníku** se vyberou všechny termíny postihující chování a prožívání jedince, oddělí se rysové termíny od termínů popisujících postoje, emoce aj.; pomocí odpovědí respondentů se pak tyto odpovědi podrobí **faktorové analýze**

ZÁKLADNÍ ÚDAJE O NEO INVENTÁŘÍCH

- ◉ NEO pětifaktorový osobnostní inventář (NEO-FFI) je časově nenáročná metoda (odpovědi na 60 položek zaberou 10-15 min.) poskytující údaje o úrovni pěti obecných dimenzí osobnosti (Neuroticismus, Extraverze, Otevřenost vůči zkušenosti, Přívětivost, Svědomitost). Je využitelná ve výzkumných studiích i v klinické, poradenské a pracovní psychologii.
- ◉ NEO osobnostní inventář (NEO-PI-R) nabízí údaje o míře pěti obecných dimenzí osobnosti a třiceti dílčích osobnostních charakteristikách s odkazy na další psychologické koncepty. Má dvě verze pro sebeposouzení a posouzení druhým. Jeho použití je výhodné v případech, kdy jsou žádoucí údaje o podrobném profilu osobnosti.

OBSAH PĚTI OBECNÝCH DIMENZÍ OSOBNOSTI

- ◉ Neuroticismus zjišťuje individuální rozdíly v emocionální stabilitě a labilitě. Jedince, kteří dosahují vysokého skóru **Neuroticismu**, lze snadno přivést do rozpaků, cítí se zahanbeni, nejistí, nervózní, úzkostní, intenzivně prožívají strach, obavy nebo smutek. Emocionálně stabilní jedinci, dosahující nízkého skóru na této škále, jsou obvykle klidní, vyrovnaní, bezstarostní a stresující situace je nevyvedou snadno z míry.
- ◉ Jedinci, kteří dosahují vysokého skóru **Extraverze**, se popisují jako společenší, sebejistí, aktivní, hovorní, energičtí, veselí a optimističtí. Lidé s nízkým skórem se popisují jako uzavření, zdrženliví, nezávislí a samostatní.
- ◉ **Otevřenost vůči zkušenosti**, lidé dosahující vysokého skóru v této dimenzi mají živou představivost, jsou citliví na estetické podněty, vnímaví k vnitřním pocitům, upřednostňují rozmanitost, jsou zvědaví, mají nezávislý úsudek. Často se chovají nekonvenčně, zkoušejí nové způsoby jednání a dávají přednost změně. Osoby s nízkým skórem mají sklon ke konvenčnímu chování a konzervativním postojům a jejich emoční reakce jsou často utlumeny.

OBSAH PĚTI OBECNÝCH DIMENZÍ OSOBNOSTI

- ◉ **Přívětivost** je dimenze postihující interpersonální chování. Póly škály charakterizuje altruismus, schopnost porozumět druhým, sklon důvěřovat druhým, upřednostnění spolupráce a naopak nepřátelství, egocentrismus, tendence ke znevažování cizích záměrů a k soutěži na místě spolupráce
- ◉ Vztah k práci, aktivní proces plánování, organizování a realizace úkolů zjišťuje dimenze **Svědomitost**. Osoby dosahující vysokého skóru na této škále se popisují jako cílevědomé, ctižádostivé, pilné, vytrvalé, systematické, s pevnou vůlí, disciplinované, spolehlivé, přesné a pořádné. Osoby s nízkým skórem se označují za nedbalé, lhostejné, naplňující své cíle s malým zaujetím

VYMYSLETE:

- Využití BIG FIVE
- Kritizujte tento přístup

KRITIKA D. P. ADAMSE

- ⊙ Nezachycuje konstrukty ležící mimo rysy
- ⊙ Není adekvátní pro predikci specifického chování
- ⊙ Nebere v úvahu kontexty a podmíněnosti lidské zkušenosti
- ⊙ Spočívá na zjednodušených a povrchních informacích o sobě a o druhých